

TRAVNİKLI ÂLİM YAKUB HADZIC EFENDİ; HAYATI, ŞAHSİYETİ VE HİZMETLERİ

Merzuk Grabus *

Öz

Yakub Hadzic Efendi 1930 yılında Bosna Hersek'in Travnik şehrine bağlı Maline köyünde dünyaya geldi. İlkokulu köyünde okudu. Küçük yaşta dedesi Salih Hoca başta olmak üzere, babası Sinan ve eniştesi Rasim Hocalardan dinî eğitimi almıştır. Daha sonra müderris Derviş Spahiç Efendi'nin 1934 yılında kurduğu Pojske Medresesi'ne kaydolmuştur. Ancak medrese 1947 yılında komünist idare tarafından kapatılınca eğitimi yarıda kalmıştır. 1965 yılında eksik kalan dersleri vererek o dönemde yegâne açık olan Gazi Hüseyin Bey Medresesi'nden mezun olmuştur. 1967 yılında Travnik'in Krpeljici ve Velika Bukovica köylerine imam olarak tayin edilmiş ve 2000 yılına kadar 33 sene bu görevde kalmıştır. İmam olarak, Travnikin son kadısı Sulejman Alibegovic'ten istifade etme imkânına sahip olmuştur. Aynı şekilde Bosna'da son İstanbul âlimi olarak bilinen Abdulkadir Mahmutovic Hoca'nın derslerini yıllarca takip etmiş ve ondan istifade etmiştir. İmamlık görevinin yanı sıra vaizlik, Kur'an kursu hocalığı, öğretmenlik ve 1992-1995 yılları arasında meydana gelen Bosna Savaşı'nda cepheye askerlere dinî hizmet vermek gibi pek çok görevde bulunmuştur. Büyük fedakârlıklarda bulunan Yakub Hadzic Efendi yüzlerce talebe yetiştirmiştir. Yakub Hadzic Efendi 22 Ekim 2004 tarihinde vefat etmiş ve köyünde defnedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Yakub Hadzic Efendi, Bosna Hersek, Travnik, Medrese.

TRAVNIC SCHOLAR YAKUB HADZIC EFENDI; HIS LIFE, PERSONALITY AND MISSIONS

Abstract

Yakub Hadzic Efendi was born in 1930, in the village of Maline, near Travnik, in Bosnia and Herzegovina. He attended primary school in this village. In his childhood, he received his religious education from his grandfather Salih Hoca, his father Sinan and his brother-in-law Rasim Grabus Hoca. Later on, he continued his education in madrasah of Pojske, founded by Dervish Spahic Efendi in 1934. However, due to the closure of this school in 1947 by the Yugoslavian communist regime, his education was interrupted. In 1965, he graduated from the madrasah of Gazi Husrev Beg, which was the only one still operating in those days. In 1967, he was appointed as imam of the villages of Krpeljici and Velika Bukovica in Travnik and he kept this position for 33 years, until the year of 2000. As an imam, he was able to attend the teachings of Sulejman Alibegovic, the last qadi of Travnik. In the like manner, for many years he attended the teachings of Abdulkadir Mahmutovic, the last 'Istanbul alim' in Bosnia. Alongside his duties as an imam, he was a prominent preacher, instructor in the Qoran, teacher, and during the war in Bosnia between 1992-1995 he continued to attend to the religious needs of the soldiers fighting on the front. During his laborious life he managed to train many hundreds of disciples. He died on the October 22nd in 2004, and is buried in the village of his birth.

Keywords: History of Islam, Yakub Hadzic Efendi, Bosnia and Herzegovina, Travnik, Madrasah.

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received: 05.05.2021
Kabul Tarihi / Date Accepted: 13.06.2021

BAİD 13
2021

* Dr. Öğr. Gör. Balıkesir Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı.
E-mail: merzuk85@hotmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-6958-8664>
Atıf/Citation: Grabus, Merzuk. "Travnikli Âlim Yakub Hadzic Efendi; Hayatı, Şahsiyeti ve Hizmetleri". *BAİD 13* (Haziran 2021), 281-299.
İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir.
Plagiarism: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software.

Giriş

Travnik, Bosna Hersek'in orta kısmında bulunan bir şehirdir. Saraybosna'nın kuzeybatısında yer almaktadır. Tarihi bakımdan müstesna bir yere sahip olan Travnik'in adı ilk defa 1463 yılında Fatih Sultan Mehmed'in Bosna seferiyle ilgili olarak zikredilmiştir. Osmanlı Döneminde 1699-1850 yılları arasında Bosna Sancağının merkezi Travnik idi. Osmanlı'ya pek çok vezir ve devlet adamı yetiştirdiği için "Vezirler Şehri" olarak da bilinmektedir.¹

Osmanlı döneminde olduğu gibi daha sonraki dönemlerde de pek çok âlim burada yetişmiştir. Osmanlı sonrasında idarî ve siyasî anlamda bazı sıkıntılar söz konusu olsa da ilim yuvaları olan medreseler hizmet vermeye devam etmiştir.² Ancak 1940'lı yıllarda Tito Yugoslavyası'nda sosyalizm-komünizm rejimi hâkim olunca dinî hizmet veren 33 medreseden sadece Gazi Hüsrev Bey Medresesi eğitime devam edebilmiştir.³ Travnik de bundan nasibini almış ve Elçi İbrahim Paşa Medresesi'ne kilit vurulmuştur. Fakat Travnik'in Osmanlı döneminden itibaren devam edegelen ulemâ ailesi Korkut Efendiler⁴ yetiştirdikleri talebeleriyle burada İslamî şuurun muhafazasında ciddi rol oynamışlardır. Mesela müderris Derviş Spahiç Efendi, Korkut ailesi âlimlerinin öğrencisidir.⁵ 1934 yılında kurduğu medresede yüzlerce öğrenci yetiştirmiştir. Bunlardan birisi de Yakub Hadzic Efendi'dir. Yakub Efendi zikredilen âlimlerin son halkası olarak çok önemli hizmetlerde bulunmuştur. Bu bakımdan hayati incelemeye ve araştırmaya değerdir. İslam uğruna verdiği mücadele ve hizmetleri araştırmak bir nebze de olsa o dönemde dine olan olumsuz bakış tarzını da ortaya koyacaktır. Bununla birlikte çalışma, bütün olumsuz şartlara rağmen mücadelenin nasıl verileceği ve bir din adamı olarak nasıl bir duruşa ve karaktere sahip olunması gerektiği konusunda da önemli ipuçları verecektir. Ayrıca

¹ Kiel Machiel, "Travnik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 41/308-311; Ayrıca Travnik'in Osmanlı dönemindeki durumu hakkında bkz. Hamdija Kresevljakovic ve Muhamed Dervis Korkut, *Travnik u Proslosti 1464-1878*, (Travnik: 1961), 1-152; Aladin Husic, "Teritorijalni i Demografski Razvitak Travnika u Vrijeme Osmanske Uprave", *Analiz GHB* 44/36 (2015), 17-26.

² Sukric, Nijaz, "Gazi Husrev Begova Medresa U Vrijeme Austro-Ugarske Uprave (1878-1918)", *450 Godina Gazi Husrev-Begove Medrese u Sarajevu*, (Sarajevo: Gazi Husrev Begova Medresa, 1988), 35-84.

³ Grabus, Merzuk, "Bosna Hersek'te Din Eğitimi", *İslam Dünyasında Din Eğitimi ve Öğretimi Türkiye Diyanet Vakfı I. Uluslararası Öğrenci Sempozyumu*, 26-27 Aralık 2014, 44.

⁴ Korkut ailesi hakkında bkz. Dzemail İbranovic, *Porodica Korkut i njen doprinos nasoj kulturnoj bastini*, Saraybosna: Yüksek Lisans Tezi, Saraybosna Üniversitesi, 2001.

⁵ Derviş Spahiç Efendi hakkında bkz. Mevludin Dizdarevic, "Zaboravljeni Âlim- Zapis o Dervis Efendiji Spahicu, muderrisu iz Pojski", *Novi Muallim* 18 (2004), 112-120.

ortaya koyduğu hizmetlerinin incelenmesinin Travnik tarihi ve kültürüne de katkılar sunacağı düşünülmektedir.

1. Doğumu, Ailesi ve Tahsili

Yakub Hadzic Efendi 20.07.1930 tarihinde Bosna Hersek'in Travnik şehrine bağlı Maline köyünde dünyaya geldi. Babası Sinan, annesi ise Fatima hatundur. Beş çocuklu ailenin en büyüğü Yakub Hoca idi. Kardeşleri Muhammed, Süleyman, Salih ve Rabija'dır. Babası Sinan Efendi köylerinde fahri olarak imamlık vazifesinde bulunmuştur. Dedesi Salih Hadzic Efendi bölgenin meşhur âlimlerinden birisiydi. Köylerinde ömür boyu meccanen imamlık yapmış bir zattır. Ayrıca Travnik bölgesinde vaazlarıyla tanınan bir şahıstır. Yakub Hoca küçük yaşlarda dedesi Salih Hoca başta olmak üzere eniştesi Rasim Efendi'den ve babası Sinan Efendi'den dinî ilimler hususunda istifade etmiştir. İlkokuldan sonra Zenica şehrine bağlı Pojske köyünde müderris Derviş Spahiç'in 1934 tarihinde kurduğu medreseye kaydolmuştur. İyi bir talebe olan Yakub Efendi, 1947 yılında Yugoslavya'nın komünist idare tarafından medrese kapatıldığında eğitimi yarıda kalmıştır. Müteakip yıllar Yugoslavya'daki Müslümanlar için çok zor bir süreç olmuş ve böylece Yakub Efendi uzun yıllar imamlık vazifesine başlayamamıştır. Bu dönemde inşaat ve çiftçilikle meşgul olmuştur. Fahri olarak köyünde imamlık vazifesinde bulunmuştur. 29 Haziran 1965 tarihinde Yugoslavya'da tek açık medrese olan Gazi Hüsrev Bey Medresesi'nde ders farkını vermek suretiyle mezun olmuştur. 15 Mayıs 1967 tarihinde ise Travnik'in Krpeljici-Velika Bukovica köyüne imam olarak atanmıştır. Yakub Hoca 1951 yılında Şemsa Ahmiç'le evlenmiş ve bu izdivaçtan 16 çocukları olmuştur. 14 çocuğunu küçük yaşlarda kaybetmiştir. Medina ve Fatima isminde iki kızı hayatta kalmıştır.⁶

1.1. Hocaları

1.1.1. Rasim Grabus Efendi

Doğumu, Ailesi ve Tahsili

Rasim Efendi 1903 yılında Travnik'in Krpeljici köyünde dünyaya geldi. Babası Sinan, annesi ise Fatima hatundur. Üç erkek ve bir kız kardeşi vardı. Kardeşleri Latif, Safet, Rifat ve Munira ismindedir. Rasim Efendi köyünde bitirdiği ilk mektepten sonra Travnik'te Elçi İbrahim Paşa Medresesi'nde okumuş ve başarılı bir talebe olmuştur. Fakat babasının erken yaşta vefatından dolayı mezun olamadan eğitim hayatına veda etmek zorunda kalmıştır. Ailenin en büyük çocuğu olarak çiftçilik yaparak

⁶ Nedzad Grabus, "Preselio Jakub ef. Hadzic", *Preporod* 24/794, (Aralık 2004), 37.

annesiyile birlikte küçük kardeşlerinin bakımını üstlenmek zorunda kalmıştır.

1927 yılında Rasim Efendi Maline köyünden meşhur âlim Salih Hadzic Hocanın kızı Hatice hatunla evlenmiş ve bu evlilikten Fatima, Rahima, Besim, Mustafa ve Esad isimli beş çocuğu dünyaya gelmiştir. Fakat 1940 yılında hanımı genç yaşta vefat etmiş ve birbirinden küçük yaşlarda beş tane yetimiyle başbaşa kalmıştır. İkinci Dünya Harbinin vuku bulduğu yıllarda böylesine çetin bir imtihanla karşı karşıya kalmıştır. İkinci evliliğini 1946 yılında ilk görev yaptığı Kotor Varoş'tan Emina hatunla yapmış ve bu evlilikten Rabija, Suada, Umija ve Safet isimli dört çocuğu dünyaya gelmiştir. Emina hatun ilk eşinden olan çocuklarını anne şefkatiyle büyütüştür.⁷

Şahsiyeti ve Hocalığı

Rasim Hoca gençliğinden itibaren imamlık görevlerinde bulunmuştur. İlk görev yeri Banja Luka şehrine bağlı Kotor Varoş kasabasındaki Vrbanja köyü olmuştur. Daha sonra ise Travnik'in Velika Bukovica köyünde 12 yıl kadar görev yapmıştır. Hoca, halk arasında güzel ve yanık sedasıyla bilinen bir zat idi. Kur'an okurken insanlar etkilenirdi. Çok konuşmayı sevmez, kısa ve özlü sohbetleriyle insanları irşat ederdi. Tasavvufî anlamda herhangi bir mensubiyeti olmamakla birlikte zahidane hayatıyla tanınan birisiydi. Mesela çok yemek yemediği, biri vefat ettiği zaman o akşam hiç yemek yemediği ve tefekküre daldığı aktarılmaktadır. İlk hanımı Yakub Hoca'nın halası olması dolayısıyla Hadzic ailesiyile yakın ilişkileri bulunmaktadır. Bu bakımdan Yakub Hoca çok erken yaşlarda eniştesi Rasim Hoca'dan Kur'an eğitimi hususunda istifade etme imkânına sahip olmuştur. Kur'an'ı öğretirken tecvide ve bolca aşır ezberletmeye Hoca'nın çokça önem verdiği aktarılmaktadır.⁸

Hapis ve Zulüm Yılları

1947 yılında Yugoslavya hükümeti din kurumlarını ve dinî faaliyetlerini yasaklayınca Rasim Grabus Efendi de bundan nasibini almış ve imamlık görevinden menedilmiştir. Kur'an ve Arap harflerini öğretmenin yasak olduğu bu yıllarda Hoca evinde akşamları gizli bir şekilde öğrencileri toplayıp talime devam etmiştir. Ancak jandarma tarafından yapılan takibat neticesinde tutuklanarak bir ay kadar hapse mahkûm edilmiştir. Mahkûmiyeti esnasında bir ay boyunca her gün inşaatta ve yol yapımında çalıştırılmıştır. Serbest bırakıldıktan sonra da uzun bir süre takibat altında kalmış ve özellikle komünist idare tarafından Müslüman

⁷ Rasim Hoca'nın oğlu Mustafa Grabus ile yapılan mülakat. 11.05.2014.

⁸ Yakub Hadzic Efendi ile yapılan mülakat. 25.06.2002.

kadınlara peçe takma yasağı getirildiğinde bölgede ilk şikâyet edilenlerden biri Rasim Hocanın eşi ve ailesi olmuştur. Bu da dönemin zulmünü göstermesi bakımından manidar bir örnektir. İmamlık vazifesinden menedilen Hoca çiftçilik ve hayvan tüccarlığı yaparak geçimini sağlamıştır. Elçi İbrahim Paşa Medresesi'nde kendilerinden çok istifade ettiği Korkut ailesiyle ömür boyu irtibatını sürdürmüştür. Özellikle sınıf arkadaşı ve daha sonraki yıllarda medrese müderrisi olan Sirac Korkut Efendi ile sıkça ziyaretleştikleri ve dinî sohbetlerde buldukları rivayet edilmektedir.

Vefatı ve Vasiyetleri

Rasim Efendi kısa bir rahatsızlığından sonra 25 Aralık 1957 tarihinde 54 yaşında iken vefat etmiştir. Vefatından önce eşi ve yakınlarına yaptığı son vasiyeti manidardır: *“Yaşadığımız şartlar namüsaıt olduğu için çocuklarımı medreselerde okutamadım ancak gün gelir, bu zulüm dönemi biterse çocuklarımı ve torunlarımı medreselere göndermezseniz hakkım haram olsun. Şartlar ne olursa olsun elbet bir gün Allah'ın cemalî sıfatları tecelli edecektir. Bu dönemde sizlere sabretmek düşer. Ben bu gece vefat edeceğim. Cenazemi kaldırmakta acele ediniz. Teyzemin oğlu Derviş Tarakcija Efendi naaşımı gasletsin ve cenaze namazını kıldırısın. Hakkınızı helal ediniz”*.⁹ Eşi Emine hatun kendisinden sonra uzun süre yaşamış ve 28 Şubat 2003 tarihinde vefat etmiştir.

Rasim Efendi yazılı bir eser bırakmamış ancak yaşadığı bölgede ve görev yaptığı yerlerde okuttuğu yüzlerce talebeyi gelecek nesillere adeta manevi bir miras gibi bırakmıştır. Onların içinde en meşhuru şüphesiz Yakub Hadzic Hoca olmuştur. Yakub Hadzic Hoca, Rasim Efendi'yi ömür boyu unutmamış ve her daim ondan öğrendiklerini aktarmayı adet edinmiştir.

1.1.2. Müderris Derviş Spahiç Efendi

Ailesi ve Tahsili

Derviş Spahiç¹⁰ Efendi 1893 yılında Zenica şehrine bağlı Pojske köyünde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Mulo¹¹, annesinin ise Cemile Hatun'dur. Babası daha yirmi yaşında iken gözlerini kaybettiği için Derviş ve beş kardeşinin bakımını dedeleri Molla Mustafa üstlenmiştir. Derviş Spahiç ilk mektebini köyünde bitirdikten sonra 11 yaşında iken medrese tahsili

⁹ Rasim Hoca'nın eşi Emina Grabus hatunla yapılan mülâkat. 04.07.2002.

¹⁰ Bosna'da pek çok yerde soyisim olarak kullanılmaktadır. Sipahigil manasını taşımaktadır.

¹¹ Molla isminin Boşnakça versiyonudur.

için Travnik'e gitmiştir.¹² 1928 yılında Travnik'teki Elçi İbrahim Paşa Medresesi'nden mezun olmuştur. Medrese eğitimi esnasında meşhur ulemâ ailesi Korkut efendilerden istifade etmiştir.

Hizmetleri

Derviş Spahiç Efendi mezun olduğu bu medresede 1928-1933 yılları arasında müderrislik yapmıştır. Derviş Efendi yaptığı hizmetlerini medresedeki eğitim faaliyetleri dışında da sürdürmüştür. Bu dönemde Travnik'te imamlik ve mekteb-i ibtidaîyyede muallimlik görevlerini ifa etmiştir. Spahiç Efendi iyi bir vaiz olarak Travnik bölgesinde yapmış olduğu vaaz ve irşatlarıyla bilinen bir zat idi.

1933 yılında Bosna'nın genelinde medreselerle ilgili reform kabilinden sayılacak bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliğe göre medreselere kaydolacak talebelerin ilk mektep mezunu olmaları şartı getirilmiştir. Derviş Spahiç Efendi bu karara şiddetle karşı çıkmıştır. Zira kırsal kesimlerde yeterli ilk mektep düzeyinde okul söz konusu değildi. Bu durumda buralarda yaşayan çocuklar okuma imkânını hiç bulamayacaktı. Spahiç Efendi kararın uygulanacağını anlayınca hiç vakit kaybetmeden 1934 yılında köyü olan Pojske'ye dönmüş ve irad ettiği Cuma hutbesinde medrese kurma niyetini köylülerine açıklamıştır. Kardeşleri Abdullah ve Ömer başta olmak üzere köylüler azami derecede destek vererek iki ay kadar kısa bir süre içinde bir medrese binası inşa etmişlerdir. Eylül 1934 tarihinde Pojske Medresesi eğitim-öğretime açılmış ve ilk talebelerini almıştır. Medrese 1947 yılında komünist idare tarafından zorbalıkla kapatılincaya kadar yaklaşık 12 sene eğitim-öğretimini sürdürmüştür. Derviş Spahiç Hoca maddi anlamda hiçbir karşılık almadan tek müderris olarak hizmette bulunmuştur.¹³

Spahiç Efendi'nin kurmuş olduğu medresede okuyan talebeler genelde Zenica, Travnik, Jajce, Vitez, Busovaca, Zepçe gibi yerlerden geliyorlardı.¹⁴ Medrese eğitimi haricinde Derviş Hoca talebelerini hayata hazırlamak amacıyla kendilerine çiftçilik, arıcılık, fidan ve ağaç aşılama gibi meslekleri de öğretmiştir.¹⁵

¹² Dzevdet Sosic, *İslamska Pedagogoska Misija i Praksa Dervis Ef. Spahica*, 2. Baskı (Travnik: Elci İbrahim Pasina Medresa Yayınları, 2015), 30.

¹³ Midhat Kasap, "Kratki Dokumentarni Film: Istina O Medresi U Pojskama", *YouTube*, (28 Şubat 2015), 00:00:10-00:17:00.

¹⁴ Kasap "Kratki Dokumentarni Film: Istina O Medresi U Pojskama", 00:03:54.

¹⁵ Yakub Hadzic Hoca ile yapılan mülakat. 25.06.2002.

Hapis Yılları ve Vefatı

Derviş Spahiç Efendi sekiz yıla mahkûm edilmiştir. Ancak hapiste “iyi halden” dolayı altı senesi dolunca 26 Şubat 1953 tarihinde serbest bırakılmıştır. Serbest kaldıktan sonra hapisneden ve çektiği sıkıntılardan hiç bahsetmemiştir. Bunun sebebi komünist idare tarafından takibat altında olmasıdır. Bu durum da o dönemde Müslümanlara uygulanan zulmün ne boyutlara ulaştığının göstergesidir.¹⁶ Bununla birlikte hapisneden çıktıktan sonra imamlık vazifelerinde bulunan öğrencilerini sıkça ziyaret ettiği ve seyyar vaizlik görevinde bulunduğunu ifade etmek gerekir. Bu faaliyeti orta Bosna’da İslamî şuurun oluşmasında ciddi katkılar vermiştir. Yakub Hadzic Efendi’nin en çok istifade ettiği Hocası şüphesiz Derviş Spahiç Efendi’dir. Ömür boyu onunla irtibat içinde olmuş ve her daim ondan bahsetmiştir.

Derviş Spahiç Efendi 20 Mart 1978 tarihinde 85 yaşında iken vefat etmiş ve köyü Pojske’de defnedilmiştir. Cenaze namazına pek çok öğrencisi ile bölge halkının yanı sıra dönemin Yugoslavya Reisu’l-Uleması Naim Hadziabdic¹⁷ ve Bosna ulemâsı iştirak etmişlerdir.¹⁸

1.1.3. Travnik’in Son Kadısı Sulejman Alibegovic¹⁹

Ailesi ve Tahsili

Sulejman Alibegovic 1910 yılında Travnik’in Kljaci köyünde dünyaya geldi. Babası Salko annesi ise Habiba’dır. On kişilik bir ailede büyüyen Süleyman Hoca erkek kardeşlerinin en büyüğü idi. İlk mektebini köyünde okumuştur. Dinî eğitimini ise amcası Orhan Efendi’den almıştır. 1922 yılında Elçi İbrahim Paşa Medresesi’ne kaydolmuş ve iki sene burada okumuştur. Ancak yaşanan bazı tatsız olaylardan dolayı üçüncü sene eğitimine Zenica şehrinde bulunan ve meşhur âlim Muhammed Seid Serdareviç’in başında bulunduğu medresede devam etmiştir. Medrese eğitimini fevkalade başarıyla bitiren Suleyman Hoca aynı dönemde dışarıdan okuyarak lise diplomasını almaya da hak kazanmıştır. Daha sonra Yüksek Şeriat Okulu’na kaydolmuş ve burada dönemin en büyük Bosna âlimlerinden ders almıştır. 1934 yılında buradan mezun olmuştur.

¹⁶ Sobic, *İslamska Pedagogoska Misija i Praksa Dervis Ef. Spahica*, 54.

¹⁷ Naim Hadziabdic hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Rijaset islamske Zajednice u Bosni i Hercegovini, “Biografije dosadasnjih Reis’ul-Ulema” (Erişim: 27 Nisan 2020).

¹⁸ Derviş Spahiç hakkında bkz. Merzuk, Grabus, “Bosna’da Bir İlim ve Askıyon Geleneği: Derviş Spahiç Efendi: Hayatı, Medresesi, Öğrencileri ve Eserleri”, *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11, (2020), 64-88.

¹⁹ Okunuşu Süleyman Alibegoviç şeklindedir.

Daha sonra Saraybosnalı Zumreta Sehic Hanım ile evlenmiş ve bu izdivaçtan Safeta ve Sıddık isminde iki çocuğu dünyaya gelmiştir.²⁰

Hizmetleri

Alibegovic Hoca mezuniyetini takip eden yıllarda Makedonya'nın Ohrid şehrinde kadılık yapmıştır. Daha sonra Priştina ve Firzovik'te aynı görevi ifa etmiştir. Priştine'de görev yaparken Hukuk Fakültesini dışarıdan bitirmiştir. II. Dünya Harbi başladığında Süleyman Hoca Kosova'da idi. 06.04.1941 yılında Bosna Hersek'e dönerek memleketi Travnik'te kadılık vazifesine başlamıştır. Daha sonra 1942 yılında Duvno şehrine kadı olarak atanmıştır. Ustaşaların 1943 yılında Sırp'lara yönelik yaptıkları katliamı alenen kınadığı için başına bir sıkıntı gelmemesi amacıyla arkadaşları görevi bırakıp Travnik'e dönmelerini tavsiye etmiştir. Bunun üzerine Alibegoviç tekrar memleketine dönmüştür. Komünistler yönetime geldikten sonra Kadı Efendi'ye pek çok iş teklifinde bulunmuş olsalar da *"Komünist sisteminde benim yapabileceğim bir vazife yoktur"* diyerek hepsini reddetmiştir. Kadı Efendi komünistlerin takip ettiği siyaset hususunda susmayı tercih eden birisi değildir. Bundan dolayı Bosna, Boşnaklar, Boşnak dili ve Tito-Stalin ilişkileri gibi meselelerde görüşlerini açıkça dile getirmiş ve eleştirilerini yapmıştır. Bunun üzerine Kadı Efendi "antisovyet görüşünde" olduğu iddiasıyla tutuklanmış ve 5 yıla mahkûm olmuştur.²¹

Hapis Yılları ve Sonrası

Alibegoviç Efendi, hapse mahkûm edilince komünistler evini aramış ve pek çok değerli eşyaya el koymuşlardır. Kendisi hapishanede iken eşi evinde terzilik yaparak ailenin geçimini sağlamıştır. Pişman olduğunu beyan etmesi halinde serbest bırakılacağını kendisine söylenmesi üzerine asla bunu yapmayacağını ifade etmiştir. Daha sonra eşinin bir dilekçe vermesi ve af talebinde bulunması neticesinde üç yıl sonra serbest bırakılmıştır. Hapishaneden çıksa da vatandaşlık haklarından mahrum edilerek mallarına el konulmuştur. Kadı Efendi, hapishaneden çıktıktan sonra da dönemin şartları çerçevesinde mücadelelerine devam etmiştir. Komünistlere anonim veya müstear adıyla değişik şehirlerden mektuplar göndermiştir. İslam Birliği Riyaseti'nin²² Preporod ve Glasnik gibi önemli dergilerinde yazı ve makaleler yayımlamıştır. Arapça ve Türkçe'den tercüme faaliyetlerinde de bulunmuştur. Bazı meseleler ile ilgili Reisu'l Ulemâ'ya mektuplarını göndermiştir. Husejin Dzozo Hoca'nın bazı

²⁰ Muharem Omerdic, "Kadija Sulejman Efendija-Alibegoviç 1910-1988", *Preporod* 5/1159 (Mart 2020), 51.

²¹ Omerdic, "Kadija Sulejman Efendija-Alibegoviç 1910-1988", 51.

²² Bosna Hersek'te Diyanet İşleri Başkanlığı'na denk gelen kurumdur.

görüşlerine karşı reddiye yazmıştır. Burada dayanak olarak dostu Makedonyalı müderris Kemal Aruçî'nin²³ fetvalarını esas almıştır. Kemal Hoca'nın kendisine Osmanlı Türkçesi olarak gönderdiği bu reddiyelerini Boşnakça'ya çevirmiştir.²⁴ Halk arasında Alibegoviç Kadı Efendi olarak bilinen Hoca hapishaneden çıktıktan sonra Travnik bölgesindeki imamlara seminerler vermiş ve sohbetlerde bulunmuştur. Yakub Hadzic Efendi de azami derecede Kadı Efendi'den istifade etmeye gayret etmiştir. Kadı, Ekim 1988 tarihinde vefat etmiş ve köyü Kljaci'de defnedilmiştir.

1.1.4. Bosna'nın Son İstanbul Âlimi Abdulkadir Mahmutovic Efendi

Ailesi ve Tahsili

Abdulkadir Mahmutovic Efendi 25.05.1885 yılında Bosna Hersek'in Modrica şehrinde dünyaya geldi. Babası müderris idi ancak genç yaşta vefat edince velayetini amcası üstlenmiş ve onu İstanbul'da okutmuştur. Abdulkadir Efendi İstanbul'da 1900-1914 yılları arasında okumuş ve icazetnamesini almıştır. Burada dönemin en iyi hocalarından ders alma imkânına sahip olmuştur. İlk eşi vefat ettikten sonra Hoca ikinci evliliğini yapmıştır. Oğlu Hazım da Saraybosna'da imamlik görevinde bulunmuştur.²⁵

Hizmetleri

Abdulkadir Efendi memleketine döndükten sonra Doboj yakınlarında Kotorški'de görev yapmış daha sonra Modrica'ya geçmiştir. 1925 yılında Travnik'teki Elçi İbrahim Paşa Medresesi'ne müderris ve müdür olarak atanmıştır. Aynı zamanda Süleymaniye Camii'nin imam hatiplik görevini ifa etmiştir. Abdulkadir Efendi kuvvetli bir hatip olması ve pedagojik anlamda mahir olması hasebiyle gerek medresenin hocaları gerekse talebeleri tarafından çok sevilen bir şahıstı. İyi bir vaiz olan Hoca Süleymaniye Camii'nde vaaza çıktığında camii dolar ve cemaatin tamamını alamazdı. Abdulkadir Efendi Travnik'te 50 yıl hizmette bulunmuştur.

Abdulkadir Efendi 1940'lı yıllarda Elçi İbrahim Paşa Medresesi kapandıktan sonra Süleymaniye Camii'ndeki görevine devam etti. Daha

²³ Kemal Aruçî hakkında bkz. Muhammed Aruçî, "Kemâl Aruçî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/225-226.

²⁴ Omerdic, "Kadija Sulejman Efendija-Alibegoviç 1910-1988", 51; Kemal Aruçî'nin Husejin Dzozo'ya reddiyeleri hakkında bkz. Meral Jahjai, "Makedonyalı Kemal Aruçî'nin Hüseyin Cozo'ya Ehl-i Kitabın İtikadi Durumu Hususundaki Reddiyesi", *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi* 1/1, (İlkbahar 2018), 52-104.

²⁵ "Merhum hadzi Abdulkadir- ef. Mahmutovic", *Glasnik*, Sarajevo (1975), 397-399.

sonra 1953 yılında emekli olduktan sonra Travnik bölgesindeki imamlara periyodik olarak seminerler vermiştir. İyi bir Arapça ve Osmanlı Türkçesi'ne sahip olan Hoca, imamlara fıkıh dersleri vermiştir. Burada ders verirken Arebica²⁶ yazısıyla defterlerine dersleri ve notları yazdırmıştır. Şüphesiz Yakub Hadzic Efendi'nin, müderris Derviş Spahiç Hoca'dan sonra kendisinden en çok istifade ettiği Abdulkadir Efendi olmuştur. Travnik şehrinde Abdulkadir Hoca herkes tarafından dinî bir otorite olarak kabul ediliyordu. Abdulkadir Efendi'nin evde çok zengin bir kütüphanesi vardı. Kitap okumayı çok severdi. Okuduklarını insanlarla paylaşırdı. Savaş yıllarında Elçi İbrahim Paşa Medresesi'nin Kütüphanesini hayatı pahasına korumuştur.²⁷ Abdulkadir Mahmutovic Efendi 28 Kasım 1974 tarihinde perşembe günü vefat etmiştir. Cenaze namazı 29 Kasım 1974 tarihinde oğlu Hazım Efendi tarafından kıldırılmış ve Travnik'teki Yeni Camii'nin haziresine vasiyeti gereği ilk eşi Hanife Hatun'un yanına defnedilmiştir.²⁸

2. Yakub Hadzic Efendi'nin Hizmetleri

Yukarıda görüldüğü üzere Yakub Hadzic Efendi hayatını İslam'a vakfetmiş çok önemli simalardan istifade imkânına sahip olmuştur. Hocaları İslam davası uğruna hapse girmeyi bile göze alacak kadar cesur ve şahsiyet sahibi âlimlerdi. Yakub Efendi'ye ilim, karakter ve fedakârlık başta olmak üzere pek çok değer hocalarından kendisine tevarüs ettiği söylenebilir.

2.1. İmamlık Görevi

Yakub Hadzic Efendi 1967 yılında başladığı imamlık vazifesini 31 Aralık 1999 tarihine kadar 33 yıl boyunca devam ettirmiştir. İmamlık görevini kutsal bir görev olarak adanmış ve ona hâlel gelmemesi için çok dikkat etmiştir. Buna bir misal vermek gerekirse Hoca; *"Bir din adamı başında 24 saat sarık varmış ve mihrapta imiş gibi davranması lazım gelir"* derdi. İmamlık vazifesini Peygamber mirası olarak görmüş ve ona uygun davranmaya çalışmıştır. Yakub Efendi ömür boyu bir gün dahi izin kullanmamış, böyle bir talebi de söz konusu olmamıştır. Bu da onun mesleğine ne kadar sadık olduğunu ve bu işe kendini vakfettiğini gösteren manidar bir örnektir. *"Bir imamın vazifesi sadece namaz kıldırmak değil, cami cemaatinin her türlü sıkıntısıyla ilgilenmektir"* derdi. İmamlık görevine yeni başlayan eski öğrencilerine şöyle nasihatte bulunurdu: *"Bir imam bazen kör bazen sağır, bazen dilsiz olmak*

²⁶ Boşnakçanın Arap harfleriyle yazılmasına Arebica denmektedir.

²⁷ *Glasnik*, "Merhum hadzi Abdulkadir- ef. Mahmutovic", 397-399.

²⁸ Gazija-Pajić, Enisa, "Elci İbrahim Pasina Medresa - Kontinuitet odgoja i obrazovanja", *Elci İbrahim Pasina Medresa U Travniku 1706-2014*, (Travnik: Elci İbrahim Pasina Medresa, 2014), 100.

durumundadır. Sabır bu işin başıdır. Cemaate her anlamda örnek olmak zorundasınız. Halk içinde herhangi bir kimse bir hata ederse bu çok dikkat çekmeyebilir. Ancak bir din adamı tarafından aynı hata yapılırsa bu dine mal olur ve bunun vebali çok ağır olur. Kendi özel işlerinize önem atfettiğiniz gibi İslam davası için de aynı derecede önem vermezseniz muvaffak olamazsınız. Her işte fedakârlık güzeldir ancak dini temsil eden bu kurumda fedakârlık bir ayrıdır. Karşılaştığınız sıkıntılar sizi yetiştirdiğini ve olgunlaştırdığını göreceksiniz. Yeter ki Allah'ın razı olduğu yolda sebatla yürümeyi bilin". Bu tavsiyeleri Hoca'nın imamlık vazifesine nasıl baktığını ve bu görevi nasıl ifa ettiğini göstermesi bakımından manidardır.²⁹

Yakub Hoca, Krpeljici köyüne imam olarak atandığı zaman henüz camii yoktu. Kısa bir süre içinde gayret ve teşvikleriyle 1972 yılında camii inşa edilmiştir. Camii cemaatinin her türlü sıkıntılarıyla ilgilenen Hoca, kūs olanları barıştırır, hasta olanları ziyaret eder, fakirlerin yardımına koşar, vefat edenin ailesini teselli eder ve taziyede bulunurdu. Her sene Ramazan ayından önce cemaatinin tamamını ziyaret ederdi. Buralarda kısa oturur, mutlaka muhataplarını irşat eder ve herkesle helalleşirdi. Böylece Ramazan iklimine cemaati hazırlardı.

2.2. Vaizlik Görevi

Yakub Hoca'nın resmi vaizlik görevi bulunmasa da Travnik bölgesinde pek çok yerde vaaz ve irşat faaliyetlerinde bulunmuştur. Vaaz ve hutbelerini irticalen yaptığı için insanlar dikkat içinde dinler ve etkilenirdi. Hatta sırf hutbesini dinlemek için insanlar görevli olduğu camiye Cuma namazına gelirlerdi. Vaazda takip ettiği usule bakılacak olursa önce konuyla ilgili âyet ve hadisleri dile getirir, daha sonra bazı örnekler sunardı. Genellikle güncel konuları ve insanların sıkça karşılaştığı meseleleri ele alırdı. Farz, vacib ve sünnetlerin bilinmesi ve uygulanması noktasında titizlik gösterirdi. Örnek vermek gerekirse Bayram namazının vacib, Cuma namazının farz olduğunu ve insanlar tarafından bunların iyi idrak edilmesi gerektiğini ifade ederdi. Zira Cuma namazına gelmeyen bazı insanların bayram namazlarına geldiği bir vakadır. Bu mesele genelde tam olarak bilinmediği için meydana gelmektedir. Muhatabının kendisini anlayacağı seviyede konuşmayı prensip haline getiren Yakub Hoca çoğu zaman iştiğal ettikleri köy hayatından ve çalışmalarından örnekler sunarak muhataplarına istediği mesajı verir ve onları irşat ederdi.

²⁹ Öğrencisi Muhammed Grabus ile yapılan mülakat. 10.04.2021.

2.3. Kur'an Kursu Hocalığı

Bosna Hersek'te Cami imamları aynı zamanda Kur'an kursu hocalığını da ifa etmektedirler. Başka bir ifadeyle görev yaptıkları cami cemaatinin çocuklarına din eğitimi vermekle sorumludurlar. Yakub Efendi'nin en çok önem verdiği saha da bu olmuştur. Kur'an kursunda Hocası Derviş Spahiç Efendi'nin metotlarını uygulamıştır. Yani okuttuğu talebeleri yaş durumuna göre ayırmadan hepsini bir arada aynı sınıfta toplayarak yaşça küçük olanların büyükleri dinlemesini sağladı. Her ne kadar zaman içinde İslam Birliği Riyaseti, Kur'an kurslarındaki çocukların yaş durumuna göre ayrılması gerektiği yönünde karar alsa da Yakub Hoca müderrisi Spahiç Efendi'nin metodundan vazgeçmemiştir. Talebelerini okutma noktasındaki azmi ve gayreti elbette hocalarından özelde de Derviş Spahiç Efendi'den tevarüs ettiğini söylemek mümkündür. Yakub Hoca tebliğ ve irşat faaliyetlerinde de başarılıydı lakin en çok emek harcadığı alan elbette öğrencileriydi. Öyle ki ömür boyu sabah namazından sonra camiden evine gitmemiş tam tersine camide gerekli hazırlıkları yaparak ve Kur'an okuyarak talebelerin gelmesini beklemiştir. Cami Kur'an kursundaki dersler sabah saat yedide başlar, Yakub Hoca öğrencilerine özellikle sabah namazından sonra uyumamayı ve erken saatlerde çalışmaya başlamalarını telkin ederdi. Hoca'nın okuttuğu öğrenciler yaşça ilköğretim seviyesinde idi. Kadı Redzep Muminhodzic'in *Talimu'l-İslam* adlı ilmihali ve Kâmil Silajdzic³⁰ ile İbrahim Trebinjac³¹ Hocalar'nın Tecvid kitabı Yakub Hoca'nın ders kitabı olarak okuttuğu eserlerdi.³² Onun başarısını gösteren örneklerden birisi de şudur: Gazi Hüsrev Bey ve 1994 yılında tekrar açılan Elçi İbrahim Paşa Medrese'sine her sene müracaat edecek talebeleri bulunur ve hepsi de buralara girmeyi başarırdı. Travnik ve civar illerde yapılan yarışmalarda da Yakub Hoca'nın öğrencileri her zaman dereceye girmiştir. Yakub Hoca talebe okutma hususunda o kadar titizdi ki 1992-1996 yıllarında meydana gelen Bosna savaşında bomba ve kurşunlara hedef olduğu bir dönemde bile eğitim-öğretim faaliyetlerine ara vermeyen nadir hocalardandır. Ders konusunda çok titiz olan Hoca derse gelmeyen çocukların ebeveynine ulaşır ve öğrencinin durumunu sorardı. Herhangi bir problemleri varsa çözmeye gayret ederdi.

³⁰ Kâmil Silajdzic hakkında geniş bilgi için bkz. Mensur Malkic, *Hafız Camil Silajdzic-zivot i djelo*, 1. Baskı (Sarajevo: Tugra, 2014).

³¹ İbrahim Trebinjac hakkında bkz. Ahmed Alibasic, "İbrahim Trebinjac", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2019), 2/609-610.

³² Redzep Muminhodzic, *Talimu'l-İslam-Udzbenik za Vjersku Pouku*, 7. Baskı (Sarajevo: Starjesinstvo İslamske Vjerske Zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, 1989); Kâmil Silajdzic-İbrahim Trebinjac, *Tedzvid-Pravilno Ucenje Kur'an'a*, (Sarajevo: Oslobođenje, 1973).

Yakub Hoca'nın görev yaptığı yıllarda Yugoslavya'da hâkim olan siyasî durum Müslümanlar açısından çok sıkıntılıdır. Okullarda Müslüman çocuklara darvinizm, ateizm ve komünizm fikirlerinden bahsedildiği ve Allah varlığının inkâr edildiği bir dönemdir. Yakub Efendi Müslüman çocuklarını bu tür fikirlerden korumak için olağanüstü mücadele vermiş ve genç nesle İslamî şuuru vererek korumaya çalışmıştır. Bir taraftan, okulda Tanrı'nın olmadığı fikrini tek doğru olarak anlatan ve bunun için devletten her türlü desteği alan öğretmenlerin, öbür taraftan Kur'an kursunda ve camide İslam'ı, tevhidi ve önemini anlatan Yakub Hoca'nın öğrencileri aynı öğrencilerdi. Hoca'nın bu konudaki hizmeti şüphesiz fevkalade önemliydi. Yakub Hoca'nın 33 yıllık görevinde imam ve hatip olarak çalıştığı yerlerde Kur'an'ı öğretmediği kimse kalmamıştır. Hoca hizmet alanındaki başarısından dolayı 1989 yılında İslam Birliği Riyaseti tarafından Hacca gönderilmiştir.³³

Yakub Efendi Krpeljici köyüne 4 km mesafesinde bulunan Velika Bukovica köyüne Pazar günleri sabahtan akşama kadar çocukları okutmak üzere 33 yıl boyunca yürüyerek gitmiş ve savaş yıllarında dahi bu eğitime ara vermemiştir. Bu da onun fedakârlığını gösteren bir örnektir.³⁴

2.4. Öğretmenlik Vazifesi

1992 yılında başlayan Bosna savaşıyla birlikte Allah'ın takdiri ve tecellisi Yakub Hadzic Efendi'yi yıllardır mücadele verdiği okula öğretmen tayin etmiştir. Başka bir ifadeyle Yakub Hoca ilk ve ortaokulda 1993-1998 yılları arasında beş yıl din ve ahlak derslerini okutmuştur. Çoğu savaş döneminde geçen bu öğretmenlik görevi, imamlık, Kur'an Kursu, vaizlik ve savaş yıllarındaki diğer faaliyetlerinin hepsini aynı zaman içinde yapmış ve hiç birinden maaş almamıştır. Adeta bir vazifeden öbürüne koşmuştur. Öğretmenlik yaparken konuyu öğrencilerin seviyesine uygun anlatır ve dersin sonunda veya bir sonraki derste öğrencilere tekrarlatırdı. Ders hususunda çok titiz olup her dakikayı değerlendirirdi. Başarılı öğrencileri, kitap hediye ederek ödüllendirirdi.³⁵

2.5. Bosna Savaşı Yıllarındaki Hizmetleri

1992-1995 yılları arasında vuku bulan Bosna savaşında din görevlileri şüphesiz aktif rol oynamıştır. Savaş yıllarında gerek Hırvat gerekse Sırp tarafından katledilen binlerce vatandaşın içinde sivil olarak 109 din

³³ Grabus, "Preselio Jakub ef. Hadzic", *Preporod*, 37.

³⁴ Yakub Hadzic ile yapılan röportaj. 04.07.2002.

³⁵ Öğrencisi Muhammed Grabus ile yapılan mülakat. 10.04.2021.

görevlisi de acımasızca şehit edilmiştir.³⁶ Bu durum da düşmanın uluslararası hukukuna asla riayet etmediğinin bir göstergesidir. Yakub Hoca bir din adamı olarak cepheye katılma zorunluluğu olmasa da doğrudan cephe cephe dolaşarak askerlere moral desteğinde bulunmuş ve onları dini konularda irşat etmiştir.³⁷ Hoca cephe vaazlarında askerlere İslam savaş hukukunun temel prensiplerini hatırlatarak gayrimüslimlerden savunmasız insanlara, kadınlara, çocuklara ve din adamlarına dokunulmaması, evlerin yakılmaması, ekinlere zarar verilmemesi gerektiğini telkin ediyordu. Esasen bu prensiplere göre hareket etmelerini ilk defa Hz. Peygamber Mûte savaşına komutan olarak görevlendirdiği sahâbîlere emretmiştir.³⁸ Hoca bunun dışında cihat ve sabır gibi konulardan ve öneminden bahseden kısa konuşmalar yapmış ve İslam tarihinden konuyla alakalı örnekler sunmuştur.

Savaş esnasında düşmanların verdiği sayısız zayıat karşısında soğukkanlı davranmak zor olsa gerektir. Örneğin Sırplar Bosna'da 614 camiyi yıkmış, Ferhadiye Camii gibi en eski Osmanlı eserlerini bile yerle yeksan etmiş³⁹ ve binlerce Müslümanı şehit etmiştir. Bu açıdan bakıldığında merhum Yakub Hoca'nın vaaz ve nasihatleriyle fevkalade önemli bir görev ifa ettiğini söylemek mümkündür.

Bir başka hizmeti ise şehitlerin cenaze namazlarını kıldırmak ve kendine has üslubuyla tezkiye konuşmaları yaparak aile ve yakınlarının acısını paylaşmak olmuştur. Ne yazık ki bu tezkiye konuşmalarından sadece bir tanesi video kaydına alınabilmiştir. O da eski talebesi ve Bosna ordusunun 306. Tugayı'nın 2. Tabur komutanı Dzulejman Delic'in cenazesinde 31 Ağustos 1994 tarihinde yaptığı konuşmadır: *“Kıymetli Müminler! Her ahvalde Allah'a hamd Resulüne salat ve selam olsun. Başımız sağ olsun. Başınız sağ olsun. Allah'tan geldik, Allah'a döneceğiz. Bugün komutanımızı Allah'ın ona en güzel mertebe olan şehadeti nasip etmesi neticesinde ebediyete uğurluyoruz. Gözümüz yaşlı, kalbimiz hüznü ama velakin Cenâb-ı Hakk'ın şu âyetleri bizleri tenvir etmektedir: “Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınavacağız. Sabredenleri müjdele! Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde, “Doğrusu biz Allah'a aidiz ve kuşkusuz*

³⁶ Muharem Omerdic, *Prilozi Izucavanju Genocida nad Bosnjacima (1992-1995)*, 1. Baskı (Sarajevo: el-Kalem, 1999), 321-336.

³⁷ Mladi 306/706. brigade Armije RBiH, “Govor Hadzi Jakub ef. Hadzica na dzenazi komandanta 2. bataljona”, *Facebook* (20 Aralık 2020).

³⁸ Bu konuda bkz. Vâkîdî, Muhammed b. Umar b. Vâkîd, *Kitâbu'l-Megâzî*, ed. Marsden Jones, (London: Oxford University Press/Âlemu'l-Kutub, 1966), 2/757-758.

³⁹ Semavi Eyice, “Ferhad Paşa Külliyesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/386-387.

O'na döneceğiz" derler".⁴⁰ Mevla'mız bizleri sınavacağını buyuruyor biz de onun takdirine teslim oluyoruz. Kadere razıyız, şükrediyoruz. Ölümün bir gün vuku bulacağını idrakindeyiz. Değişik şekillerde gerçekleştiğini de müşahade ediyoruz. Şehadet şerbetini içip Hakk'a varmak herkese nasip olmaz. Hakk Tevbe suresinde şöyle buyuruyor: "Ya Muhammed de ki: "Bizim başımıza ancak, Allah'ın bizim için yazdığı şeyler gelir. O, bizim yardımcımızdır. Öyleyse mü'minler, yalnız Allah'a güvensinler".⁴¹ İşte görüyorsunuz Allah'ın vaadi gerçekleşmiştir. Kadere razı gelmek gerekir. Bir hadiste "kader geldiği zaman basiret bağlanır!" diye buyuruluyor. Komutanlar mayını nasıl göremedi diye düşünürsünüz ancak Allah bildirmede böyle murad etti ona hamdü senalar olsun. İşte bu Kur'ânî ve Nebvî düsturlar bizim ruhumuzu hem bu dünyada hem ukbada teskin edecektir. Sabredersek sabrımızın da mükâfatını ahirette alacağız. Rabbim rahmet eylesin. Habibine komşu eylesin inşaallah."⁴²

Yakub Hoca'nın savaş yıllarındaki hizmetlerinden birisi de yatısı namazından sonra yetkililerden gelen haberleri ve emirleri cami cemaatine iletmek olmuştur. Zira savaş yıllarında elektrik olmadığı için neşir araçları da sınırlıydı. Bu bakımdan gerek savaş ile alakalı gerekse köylere yeni gelen muhacirlerin ihtiyaçlarını gidermek gibi haberleri yatısı namazından sonra duyururdu. Bazen de bunun dışında hükümetin ilanlarını iletirdi. Esasında imamların bu hizmeti Osmanlı döneminde Tanzimat'tan önce mevcuttu.⁴³ Savaşın namüsait şartları âdetâ tarihin tekerrür etmesine sebep olmuştur.

3. İlmî ve Şahsiyeti

Arapça'ya ve Türkçe'ye son derece vukufiyeti olan Yakub Hoca ilmî meselelerde çok titizdi. Herhangi bir lügate bakmadan Arapçadan tercüme yapar veya vaazı esnasında hikmetli sözleri Boşnakçaya çevirirdi. Keskin bir zekâyâ sahipti. Yıllar önce okuduğu bir ibareyi dahi unutmazdı. Fikhî meselelerde çetrefilli bir soru sorulduğu zaman; "Yıllar önce Abdulkadir Hoca bu konuda filan eserden naklederek şöyle dedi." diye anlatmaya başlamasıyla insanlarda hayret uyandırdı. Sert bir karaktere, vakur ve asil bir duruşa sahipti. Çok konuşmaz, lafı çok uzatmazdı. Dakikti ve zamanını çok hassas bir şekilde kullanırdı. Bir

⁴⁰ Kur'ân-ı Kerîm Meâli, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004), el-Bakara 2/155-156.

⁴¹ et-Tevbe 9/51.

⁴² Mladi 306/706. brigade Armije RBiH, "Govor Hadzi Jakub ef. Hadzica na dzenazi komandanta 2. bataljona", Facebook (20 Aralık 2020).

⁴³ Bkz. Osman Nuri Ergin, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, 1. Baskı, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1936), 108; Ziya Kazıcı, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, 5. Baskı, (İstanbul: İFAV Yayınları, 2003), 276.

mecliste oturduğu zaman mutlaka kısa bir şekilde irşatlarda bulunur ve muhataplarına istediği mesajı ulaştırırdı.⁴⁴

4. Görev Yaptığı Velika Bukovica'da Katliam

Travnik'in Velika Bukovica köyü 1992 yılı öncesinde 30 hanelik, 102 kişilik nüfusa sahip küçük bir köydü. Yakub Hoca Krpeljici köyü dışında burada da haftanın belli günlerinde görev yapmış ve dini hizmetlerde bulunmuştur. Bölgede Yakub Hoca'nın görev yaptığı Boşnak köyleri olan Krpeljici ile Velika Bukovica arasında Hırvatların Mala Bukovica köyü bulunmaktadır. 1992 yılında Sırların başlattığı savaş 1993 yılının başında Travnik'te de etkisini gösterdi ve Hırvatlar da aynı katliamlara başladılar. 04.06.1993 tarihinde HVO'ya⁴⁵ katılan Mala Bukovica Hırvatları, komşuları Boşnaklara elçi göndermiş ve teslim olmalarını istemişlerdir. Olumlu cevap alamayınca da Velika Bukovica köyünü ablukaya almış ve saldırmaya başlamışlardır. Boşnakların içinde eli silah tutabilecek sadece 27 kişi vardı. Saldırıları şiddetliydi. Yaşlıları, kadınları ve çocukları dört evin bodrumuna toplamışlardı. Ancak vakit geçtikçe sınırlı olan mermileri tükenmişti. 05.06.1993 tarihinde güçleri iyice düşmüş vaziyetteydi. Coğrafi konumdan dolayı diğer Boşnak köylerinden ve merkezlerinden de herhangi bir yardım gelememişti. Gücsüz düştüklerini fark eden Hırvatlar evlerini yakmaya başladılar. Durumun vahametini anlayan Boşnakların içinden 18 kişi ablukanın içinden kurtularak Konjska yaylasına geçmiş ve burada hayvan otlatmak üzere gelen Hırvat sivillerini esir almışlardır. Aileleri ve köyleri ise artık tamamen Hırvatların eline geçmişti. Gerek çatışma esnasında gerekse köye girmeleri neticesinde toplam dokuz kişiyi şehit ettiler. O kadar canice saldırmışlardır ki Tevfik ve Asım isimli iki kardeşin canlı canlı yakılmaları hafızalardan çıkmayan bir dehşet tablosudur. Boşnak sivilleri esir eden Hırvatlar yaşlıları siper kazdırtmak üzere götürmüş ve üç gün üç gece herhangi bir yiyecek vermemişlerdir. Daha sonra 87 sivili alarak Nova Bila köyüne götürmüşlerdir. Sırp zulmünden kaçarak Velika Bukovica köyüne muhacir olarak gelen 90 yaşındaki Fatima (Mehmedovic) Lupcevic isimli kadın yürüyemediği için yolda Hırvat askerleri tarafından şehit edilmiştir. Daha sonra esirleri bir kereste fabrikasına almışlar ve ilk yaptıkları şey bütün kadınların başörtülerini söküp gözleri önünde yakmak olmuştur. Burada birkaç saat kalan esirler daha sonra Skradno köyüne nakledilmiştir. Hırvatların bu esirleri öldürmemeleri veya daha fazla zulüm etmemelerinin sebebi, Boşnakların ele geçirdikleri Hırvat sivilleridir. Zira Boşnaklar Konjska yaylasında ellerine geçirdikleri sivillerin içinden bir

⁴⁴ Öğrencisi Muhammed Grabus ile yapılan mülakat. 10.04.2021.

⁴⁵ Hrvatsko Vjeće Odbrane-Hırvat Savunma Heyeti-Hırvat Ordusu.

çoğu karşı tarafa mektup götürmek üzere göndermiş ve olanlardan haberdar etmişlerdir. Böylece 24 Haziran 1993 yılında Travnik'in girişinde sivillerin değış tokuşu yapılmıştır.⁴⁶ Velika Bukovica köyü aynı günlerde Boşnaklar tarafından geri alınmıştır. Ancak evler tarumar edilmiş, hayvanlar dahi öldürülmüştür. Karaula bölgesinden buraya sığınmış Şehide isimli bir kadın bir garajda canlı canlı yakılmış; tıpkı adı gibi bir İslam şehidesi olmuştur. Velika Bukovica katliamı 1992-1995 yıllarında Sırp ve Hırvatların gerçekleştirdikleri yüzlerce katliamdan sadece birisidir. Yakub Hoca bu vahşet yaşandığında Krpeljici köyünde idi. Daha sonra köyde cenazeleri toplayan ekibin başına geçmiş ve bu vahşet karşısında metanetini koruyarak şehit aileleriyle acılarını paylaşmıştır. Eski öğrencilerinin cenaze namazlarını kıldırılmış ve şehitler mescidin yanına defnedilmiştir.⁴⁷

5. Emekliliğı ve Vefatı

Yakub Hadzic Efendi emekli olduktan sonra doğduğu Maline köyüne taşınmıştır. Emekli olduğu zamanlarda da cami görevlisinin olmadığı bazı yerlerde cenaze namazını kıldırmak gibi hizmetler ifa etmiştir. Zira onun için bir Müslümanın emekli olması diye bir kavram söz konusu değildi. Bununla birlikte yaşı ve sağlık durumu çok aktif olmasına müsaade etmemiştir. 2001 yılında eşi Şemsa hatunun vefatından sonra üç sene yaşayan Yakub Hoca 22 Ekim 2004 tarihinde Ramazan ayının 8. günü vefat etmiştir. Cenaze namazı Travnik müftüsü tarafından kıldırılmış ve vasiyeti gereğı talebelerinin omuzlarında köy mezarlığına götürölüp defnedilmiştir.⁴⁸

Sonuç

Okumuş olduğunuz biyografik makalede, Bosna'nın yakın zamanda yaşamış manevi değerlerinden biri olan Yakub Hadzic Efendi'den bahsedilmiştir. Manevî yönü kuvvetli ve ilim sahibi zatların yetişmesinde şüphesiz ki hocalarının çok büyük önemi vardır. Bu itibarla onun biyografisini ele alırken hocalarına da geniş yer verilmiştir.

Travnik ve civarında, zor zamanlarda İslam'ın muhafaza edilmesi ve yaşanması hususunda şüphesiz emeğı çok geçen simalardan biri Yakub Hoca'dır. Komünistlerin Allah'ı yok saydıkları bir dönemde onun gibi ilim ve maneviyat sahibi kimseler olmasaydı İslamî yaşayışın ve İslamî şuurun muhafazası çok zor olurdu. Hoca, İslam'ı özümsemiş ve hayatını bu yola

⁴⁶ Amir Klike, *Rat u Bosni 1992-1994*, (Sarajevo: Institut za istrazivanje zlocina protiv covjecnosti i medzunarodnog prava Univerzitetu u Sarajevu, 2019), 702-704.

⁴⁷ Mustafa Grabus ile yapılan mülakat. 11.05.2014.

⁴⁸ Grabus, "Preselio Jakub ef. Hadzic", *Preporod*, 37.

vakfetmiş bir âlimdir. İslam söz konusu olduğunda yorulmak bilmemiş ve her türlü fedakârlığı göz önünde bulundurmıştır. Talebe okutma noktasında olağanüstü gayret etmiş ve yüzlercesini yetiştirmiştir. Onu, Müderris Derviş Spahiç Efendi'nin başlattığı ilim ve aksiyon zincirinde bir halka, hem de önemli ve sağlam bir halka olarak tarif etmek uygun olacaktır. İslam'ı klasik usuller ve Bosna Hersek'in örfü ve gelenekleri çerçevesinde anlamış ve insanlara aktarmaya çalışmıştır. Samimiyet ve ihlasla çalışmış ve bu çalışmalarının semeresini almıştır. Yazılı olarak herhangi bir eser bırakmamış ancak davasını sürdürecektir öğrencilerini yetiştirerek geride kendinden kalan en değerli miras olarak bırakmıştır.

Gerek Yakub Hoca'nın gerekse onun üstatları olan diğer hocaların hayat serüvenlerinin daha geniş çerçevede ele alınması gerekmektedir. Bu yapılırsa, hem Bosna kültür tarihine ait boşluklar doldurulmuş olacak hem de yeni nesillerin şuurulu bir şekilde yetişmesine katkı sunacaktır. Gerçek şu ki daha güzel bir istikbâli hedefleyerek yaşarken, sırtını mazideki fazilet ve bereket kaynaklarına dayayan bir milletin sırtı, biiznillah yere gelmeyecektir.

Kaynakça

- Alibasic, Ahmed. "İbrahim Trebinjac" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/609-610. Ankara: TDV Yayınları, 2019.
- Aruçi, Muhammed. "Kemal Aruçi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/225-226. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Didarevic, Mevludin. "Zaboravljeni Âlim- Zapis o Dervis Efendiji Spahicu, Muderrisu iz Pojski", *Novi Muallim* 18, (2004), 112-120.
- Ergin, Osman Nuri. *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*. 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1936.
- Eyice, Semavi. "Ferhad Paşa Külliyesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/386-387. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Gazija-Pajt, Enisa, "Elçi İbrahim Pasina Medresa - Kontinuitet odgoja i obrazovanja". *Elçi İbrahim Pasina Medresa U Travniku 1706-2014*. 87-88, 90-91, 91-92. Travnik: Elci İbrahim Pasina Medresa, 2014.
- Grabus, Merzuk, "Bosna Hersek'te Din Eğitimi", *İslam Dünyasında Din Eğitimi ve Öğretimi Türkiye Diyanet Vakfı I. Uluslararası Öğrenci Sempozyumu*, 26-27 Aralık (2014).
- Grabus, Merzuk. "Bosna'da Bir İlim ve Askıyon Geleneği: Derviş Spahiç Efendi: Hayatı, Medresesi, Öğrencileri ve Eserleri", *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11, (2020), 64-88.
- Grabus, Nedžad. "Preselio Jakob ef. Hadzic", *Preporod* 24/794, (Aralık 2004), 37.
- Husic, Aladin. "Teritorijalni i Demografski Razvitak Travnika u Vrijeme Osmanske Uprave", *Analı GHB* 44/36, (2015), 17-26.
- İbranovic, Dzemail. *Porodica Korkut i Njen Doprinio Nasoj Kulturnoj Bastini*, Saraybosna: Saraybosna Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Jahjai, Meral. "Makedonyalı Kemal Aruçi'nin Hüseyin Cozo'ya Ehl-i Kitabın İtikadi Durumu Hususundaki Reddiyesi", *Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi* 1, (2018), 52-104.
- Kasap, Midhat. "Kratki Dokumentarni Film: Istina O Medresi U Pojskama", *YouTube*. 28 Şubat 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=SfAOB1LILRY>
- Kazıcı, Ziya. *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, 5. Baskı. İstanbul: İFAV Yayınları, 2003.
- Kiel, Machiel. "Travnik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/308-311. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Kliko, Amir. *Rat u Bosni 1992-1994*. 1. Baskı. Sarajevo: Institut Za İstrazivanje Zlocina Protiv Covjecnosti i Medzunarodnog Prava Univerzitetu u Sarajevu, 2019.

- Kresevljakovic, Hamdija - Korkut, Dervis Muhamed. *Travnik u Proslosti 1464-1878*, 1. Baskı Travnik: 1961.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 7. Basım, 2004.
- Malkic, Mensur. *Hafız Camil Silajdzic- zivot i djelo*. 1. Baskı Sarajevo: Tugra, 2014.
- "Merhum hadzi Abdulkadir- ef. Mahmutovic", *Glasnik VIS-A*, god. 38/75, br. 7-8, Sarajevo, 1975.
- Mladi 306/706. brigade Armije RBiH, "Govor Hadzi Jakub ef. Hadzica na dzenazi komandanta 2. bataljona", *Facebook* (20 Aralık 2020). Erişim 15.02.2021. <https://www.facebook.com/192388978350250/videos/849241652535371>
- Muminhodzic, Redzep, *Talimu'l-İslam-Udzbenik za Vjersku Pouku*. 7. Baskı. Sarajevo: Starjesinstvo İslamske Vjerske Zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, 1989.
- Omerdic, Muharem. "Kadija Sulejman Efendija - Alibegović 1910-1988", *Preporod*, 5/1159.
- Omerdic, Muharem. *Prilozi İzucavanju Genocida nad Bosnjacima (1992-1995)*. 1. Baskı. Sarajevo: el-Kalem, 1999.
- Rijaset İslamske Zajednice u Bosni i Hercegovini. "Biografije dosadasnjih reis'ul-Ulema". Erişim 27 Nisan 2020. <https://static.islamskazajednica.ba/dosadasnje-reisu-l-uleme>
- Silajdzic, Kâmil-Trebinjac, İbrahim. *Tedzvid-Pravilno Ucenje Kur'ân'a*. 1. Baskı. Sarajevo: 1973.
- Sosic, Dzevdet. *İslamska Pedagoska Misija i Praksa Dervis Ef. Spahica*. 2. Baskı. Travnik: Elci İbrahim Pasina Medresa Yayınları, 2015.
- Sukric, Nijaz, "Gazi Husrev Begova Medresa U Vrijeme Austro-Ugarske Uprave (1878-1918)", *450 Godina Gazi Husrev-Begove Medrese u Sarajevu*, Sarajevo: Gazi Husrev Begova Medresa, 1988, 35-84.
- Vâkıdî, Muhammed b. 'Umar b. Vâkıd. *Kitâbu'l-Megâzî*. ed. Marsden Jones. London: Oxford University Press/Âlemu'l-Kutub, 1966.